

Wymowa predorsalnej zaokrąglonej samogłoski [y] w języku niderlandzkim przez osoby polskojęzyczne – teoria, praktyka, dydaktyka

Aussprache vom prädorsalen gerundeten [y] im Niederländischen durch polnischsprachige Personen – Theorie, Praxis, Didaktik

In dem Text werden die Ausspracheprobleme der Niederländisch-lernenden Polen mit dem niederländischen Vokal [y] analysiert. Als Ausgangspunkt fungiert die typische Artikulation vom [y] im Niederländischen. Anschließend wird der niederländische [y] mit den anderen (prädorsalen) Vokalen im Polnischen, Niederländischen, Deutschen und Englischen verglichen. Im Rahmen der Diskussion werden die Fehler in der Aussprache vom [y] ausführlich besprochen und evaluiert. Der Text wird mit einigen Hinweisen zur Ausspracheschulung vom [y] abgeschlossen.

Schlüsselwörter: Phonetik, prädorsaler gerundeter Vokal, Niederländisch, Ausspracheschulung, Aussprachedidaktik

Pronunciation of Dutch Front Rounded [y] by Polish Speakers – Theory, Praxis, Didactics

The text analyses the problem of pronunciation of Dutch [y] by Polish learners of Dutch. In the theoretical part the typical articulation of [y] in Dutch is described and the Dutch [y] is compared with other (front) vowels in Polish, Dutch, German and English to foresee the possible interference/transfer. The discussion follows to give a detailed evaluation of the wide range of errors the Polish speakers make pronouncing the Dutch [y]. The text closes with an attempt to use the results of the error evaluation in the pronunciation training.

Keywords: phonetics, front rounded vowel, Dutch, pronunciation training, pronunciation didactics

Author: Zuzanna Czerwonka-Wajda, University of Wrocław, ul. Kuźnicza 22, 50-138 Wrocław, Poland, e-mail: zuzanna.czerwonka@uwr.edu.pl

Received: 9.2.2020

Accepted: 17.8.2020

1. Uwagi wstępne

Predorsalne¹ zaokrąglone [y] jest samogłoską, której poprawna artykulacja przysparza uczącym się języka niderlandzkiego wielu problemów – i to niezależnie od ich

¹ W polskojęzycznej literaturze przedmiotu samogłoska [y] określana jest przymiotnikami takimi, jak przedniojęzykowy czy też przedni. Nie są to natomiast terminy o wysokim stopniu dokładności, ponieważ nie wskazują dokładnie organu artykulacyjnego biorącego udział w produkcji samogłoski. Dlatego też w niniejszym omówieniu będziemy stosować przymiotnik predorsalny, który jednoznacznie wskazuje na (samo)głoskę produkowaną przy użyciu przedniej części grzbietu języka.

języka ojczystego. Trudności w uzyskaniu prawidłowej wymowy mają różnorakie podłoże (allofoniczne, artykulacyjne, ortograficzne), przy czym nierzadko dochodzi do kumulacji źródeł błędu (np. błąd artykulacyjny wzmocniony ortograficznie). Jeżeli dodatkowo weźmiemy pod uwagę negatywny wpływ innych języków obcych czy też różny poziom znajomości języka niderlandzkiego ucznia czy studenta, okaże się, że [y] jest z punktu widzenia dydaktyki wymową jedną z najtrudniejszych głosek. Dlatego też spróbujemy spojrzeć na wymowę [y] przez osoby polskojęzyczne możliwie szeroko – rozpoczynając od ogólnych rozważań w zakresie różnic między systemami samogłoskowymi języka polskiego i niderlandzkiego, poprzez charakterystykę artykulacyjną [y] w języku niderlandzkim i najbliższych mu artykulacyjnie samogłosek polskich, aż po wpływ ortografii i innych języków obcych (angielski, niemiecki) na błędną artykulację tej samogłoski. Następnie omówimy dane pozyskane na drodze eksperymentalnej oraz dane z praktyki dydaktycznej (typy błędów z podziałem na kategorie i frekwencję). Zakończymy omówieniem zaleceń w zakresie dydaktyki wymowy samogłoski [y] oraz wnioskami.

2. Samogłoska [y] – podstawa artykulacyjna i porównanie z innymi językami

Typowa artykulacja samogłoski [y]² odbywa się w trakcie przemieszczania się strumienia powietrza na zewnątrz układu artykulacyjnego – jest ona samogłoską ekspiracyjną. Przemieszczające się powietrze wprawia najpierw w ruch struny głosowe (stąd też dźwięczność [y]), a następnie w wyniku uniesionej pozycji języzka podniebiennego zostaje skierowane w całości do jamy ustnej (zatem [y] określamy jako ustne). W jamie ustnej dalszy wpływ na przebieg artykulacji ma położenie predorsum, czyli przedniej części grzbietu języka. Unosi się ono do pozycji wysokiej, w kierunku podniebienia twardego – stąd przyporządkowanie [y] do grupy samogłosek predorsalnych oraz wysokich. Na końcowym etapie artykulacji dochodzi do modyfikacji strumienia powietrza poprzez maksymalne zbliżenie kąćików ust, które to z kolei wymusza pogłębione zaokrąglenie warg, dlatego też [y] określamy jako samogłoskę zaokrągloną. Dodatkowo w trakcie całego procesu artykulacji [y] mięśnie organów artykulacyjnych pozostają mocniej napięte, na skutek czego [y] określa się jako samogłoskę napiętą. Ostania z cech artykulacyjnych – długość – jest w języku niderlandzkim zależna od pozycji w wyrazie. Wariant podstawowy, występujący we wszystkich pozycjach (poza pozycją przed <r>), to [y] napięte, ale krótkie. Natomiast przed <r> realizowane jest [y:] napięte oraz długie.

Poza szczegółowym scharakteryzowaniem artykulacji samej samogłoski [y], warto również wskazać na inne samogłoski o podobnych cechach artykulacyjnych – jest to o tyle istotne, że możemy się spodziewać, że pojawią się one w miejsce [y] u osób dopiero opanowujących wymowę języka niderlandzkiego. I tak porówna-

² Por. również opis niemieckiego [y:] w pracy Tworka (2012: 109).

nie [y] z innymi niderlandzkimi samogłoskami z grupy samogłosek predorsalnych zaokrąglonych pokazuje z jednej strony podobieństwo artykulacyjne między [y] i [ʏ] (w tej parze główną różnicą w artykulacji jest mniejsze napięcie mięśni przy [ʏ], które określane jest jako nienapięte), a z drugiej strony – między [y] oraz [ø] (w tej parze główną różnicą w artykulacji jest niższy stopień uniesienia przedniej części grzbietu języka przy [ø], które określane jest jako średniowysokie bądź średnie). Natomiast jeżeli porównamy samogłoski języka polskiego i niderlandzkiego, to najbliższe niderlandzkiemu [y] okazują się być, ze względu na brak samogłosek predorsalnych zaokrąglonych w systemie, polskie [i] (różnica w położeniu warg, zaokrąglone vs rozciągnięte) oraz – abstrahując od cechy napięcia – [u] (różnica w dorsalności, samogłoska predorsalna vs postdorsalna). Z kolei porównanie z innymi językami germańskimi, często nabywanymi przed językiem niderlandzkim, wskazuje, iż ze strony języka niemieckiego moglibyśmy spodziewać się zarówno pozytywnego transferu (niemiecki ma w swoim inwentarzu samogłoskowym długie [y:], skracane w określonych sytuacjach do [y]), jak i interferencji (ze strony [ʏ] oraz [ø]). Natomiast ze strony języka angielskiego oczekiwać należałoby raczej interferencji, zbliżonej do tej z języka polskiego, czyli ze strony [i] oraz [u]. Na zależności te wskazuje tabela 1.

	NL	PL	DE	EN
[y]	interferencja ze strony [ʏ] interferencja ze strony [ø]	interferencja ze strony [i] interferencja ze strony [u]	interferencja ze strony [ʏ] interferencja ze strony [ø]	interferencja ze strony [i] interferencja ze strony [u]
	transfer: brak	transfer: brak	transfer: [y], [y:]	transfer: brak

Tab. 1. Porównanie [y] z podobnymi artykulacyjnie głoškami w języku niderlandzkim, polskim, niemieckim i angielskim

3. Dane eksperymentalne i z praktyki dydaktycznej

3.1 Korpus oraz osoby badane

Zaprezentowane w niniejszym omówieniu dane ilościowe oraz jakościowe pochodzą z dwóch źródeł. Pierwszym z nich jest projekt doktorski pt. „Analiza polikonfrontatywna systemów samogłoskowych języka polskiego, niemieckiego i niderlandzkiego: teoria, praktyka, implikacje dydaktyczne“, który został zrealizowany w latach 2009–2014 na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W ramach projektu wykonano nagrania wymowy ponad 400 studentów niderlandystyki na różnym poziomie (od A1 do B2) z Polski (Wrocław, Poznań, Lublin), Niemiec (Berlin, Münster) oraz Austrii (Wiedeń), z których następnie 90 (60 pochodzących od studentów polsko- oraz 30 pochodzących od studentów niemieckojęzycznych) poddano szczegółowej analizie

audytywnej, a następnie ilościowej oraz jakościowej.³ Drugim źródłem, o charakterze bardziej referencyjnym, jest natomiast baza nagrań wymowy studentów pierwszego roku niderlandystyki na Uniwersytecie Wrocławskim, tworzona od 2014 roku w ramach zajęć Fonetyka Praktyczna. W marcu 2020 baza liczyła około 360 nagrań.

Nagrania wymowy, zarówno te szczegółowo analizowane, jak i te o charakterze referencyjnym, były sporządzane każdorazowo w oparciu o krótki tekst, który był przez osobę badaną głośno odczytywany. W literaturze przedmiotu znaleźć można szeroką dyskusję nad metodami pozyskiwania materiału do analiz wymowy (por. Baelen 2011: 31–37, Greisbach 2001, Ladefoged 2003: 1–9), jednak z wielu powodów to właśnie procedura przeprowadzana w oparciu o tekst czytany okazała się najlepiej odpowiadać sytuacji badawczej. Po pierwsze, ponieważ głośne czytanie jest sytuacją stosunkowo naturalną dla osób uczących się języka obcego, typową dla sali lekcyjnej czy nawet sytuacji codziennych. Po drugie zaś, ponieważ nagranie wymowy sporządzić można już przy niewielkiej znajomości języka obcego, nawet na poziomie A1, kiedy kompetencje w zakresie wypowiedzi ustnej i słownictwo są jeszcze ograniczone. Dodatkowo sama procedura wymaga minimalnego wyposażenia technicznego (sprzęt nagrywający typu dyktafon i w miarę ciche pomieszczenie), a czas wykonania nagrania może być relatywnie niedługi (jego długość możemy regulować poprzez długość tekstu). Ponadto metoda ta pozwala pracować z dużymi grupami osób badanych, jednocześnie zapewniając uzyskanie od każdej osoby badanej porównywalnego wyniku, z konkretną liczbą powtórzeń danej głoski, jej wariantów czy kontekstów w ramach wyrazu.

Sporządzeniu nagrania towarzyszyło każdorazowo wypełnienie ankiety, zawierającej szczegółowe informacje na temat osoby badanej, m.in. płeć, wiek, stan zdrowia aparatu mowy, język ojczysty i jego charakterystyka (wariant ponadregionalny, dialekt, regiolekt, socjolekt), przygotowanie fonetyczne. Istotną pozycję w kwestionariuszu zajmowało również pytanie o znajomość języków obcych, z uwzględnieniem kolejności nauczania, czasu nauki oraz poziomu znajomości danego języka w momencie badania. W grupie badawczej projektu doktorskiego znalazły się 52 studentki oraz 8 studentów filologii niderlandzkiej na Uniwersytecie Wrocławskim z różnych lat studiów, a co za tym idzie – o różnym poziomie znajomości języka niderlandzkiego (od A1 do B2) i ze zdrowym aparatem artykulacyjnym. Większość osób badanych miała w momencie wykonania nagrania za sobą trening fonetyczny w jakiejś postaci (kurs wymowy, zajęcia z fonetyki, zajęcia z emisji głosu lub podobne), co wynika z programu studiów filologicznych w Polsce. Wszystkie osoby badane uczyły się przed rozpoczęciem nauki języka niderlandzkiego innego języka germańskiego, tj. angielskiego (jako L2), niemieckiego (jako L2 lub L3) lub obydwu tych języków. Sam język

³ W dalszej części będziemy się odnosić wyłącznie do wyników polskojęzycznych osób badanych. Wyniki osób niemieckojęzycznych (również w porównaniu do studentów polskojęzycznych) były w latach 2010–2018 przedmiotem kilku problemowych artykułów autorki (m.in. Czerwonka 2012a, 2012b, 2012c, 2016).

niderlandzki był dla nich przeważnie trzecim, a czasem czwartym lub piątym językiem obcym. Natomiast osoby, których nagrania znajdują się w bazie referencyjnej, różnią się od osób badanych w projekcie doktorskim przede wszystkim niższym poziomem znajomości języka niderlandzkiego, który wynika bezpośrednio z momentu wykonania nagrania (koniec pierwszego semestru, tj. po około 14 tygodniach nauki języka niderlandzkiego). Natomiast pod pozostałymi względami (wiek, przewaga płci żeńskiej, język ojczysty, języki obce, przygotowanie fonetyczne, intensywność procesu uczenia itd.) grupa badana oraz grupa referencyjna są bardzo zbliżone.

3.2 Analiza ilościowa wyników

W ramach analizy wymowy [y] rozpatrywane były osobno dwa warianty długości: podstawowy [y] oraz wydłużony [y:] przed <r>. W sumie ocenie poddano 11 jednostek testowych w wymowie 60 osób badanych (w sumie 660 realizacji). Wyniki oceny podsumowuje tabela 2.

Wariant [y]	Udział procentowy realizacji błędnych	Komentarz
[y]	śr. ok. 75%, w tym: ok. 60% [ʊ] ok. 12% inne 0,1% [i]	W realizacjach niepoprawnych przeważa zastąpienie przez [ʊ]. Interferencja stabilna. Prognoza interferencji częściowo potwierdzona.
[y:] przed <r>	śr. ok. 98% ok. 33% [ʊ] 65% inne 0,1% [i]	W realizacjach niepoprawnych przeważa zastąpienie przez [ʊ] (ponad 30%), ale ponad 60% to inne błędne realizacje. Interferencja niestabilna. Trudny wariant.

Tab. 2. Realizacje [y] przez osoby badane

Na podstawie danych z tabeli możemy zauważyć, że [y] oraz [y:], mimo iż są wariantami tej samej głoski, charakteryzują się innym obrazem błędnych realizacji. Obydwa warianty wykazują ogólnie dużą ilość niepoprawnych realizacji, jednak w przypadku [y] interferencja ze strony języka ojczystego ma stabilny, częściowo przewidywalny charakter: zastąpienie [y] przez [ʊ]. Z kolei w przypadku [y:] spektrum niepoprawnych realizacji jest szersze – zastąpienie przez [ʊ] pod wpływem polszczyzny to co prawda 30% przypadków, a w ponad 60% realizacji pojawiają się inne głoski lub połączenia głosek, nie dające się przewidzieć na podstawie prostego teoretycznego porównania systemów (jak w tabeli 1). Oczywiście za dużą część niepoprawnych realizacji [y:] z kategorii „inne” odpowiadają próby artykulacyjne osób początkujących, jednak wyraźnie widać, że dwa warianty tej samej głoski różnią się stopniem artykulacyjnej trudności, a wyjaśnienie tej różnicy wymaga dalszej analizy.

Co ciekawe przy żadnym z wariantów nie zanotowano znaczącego pozytywnego wpływu języka niemieckiego, z którego osoby badane (połowa z 60 osób, które

uczestniczyły w eksperymencie, znała język niemiecki na poziomie co najmniej B2) mogłyby przetransferować zarówno [y], jak i [y:]. Wynika to prawdopodobnie z kwestii ortograficznych, tj. innych grafemów służących do zapisania tych samogłosek w języku niderlandzkim (<u>, <uu>) i niemieckim (przede wszystkim <ü>, <üh>).

3.3 Analiza jakościowa wyników

W literaturze fachowej, zwłaszcza skoncentrowanej na temacie interferencji, możemy znaleźć różne podejścia do błędnych realizacji w wymowie (por. Weinreich 1953, Moulton 1962, Szulc 1973, Prędoła 1979, Tesch 1978), jednak ich podstawą jest zazwyczaj podział błędów na kategorie (np. błędy fonologiczne, fonetyczne czy allofoniczne). W ramach analizy jakościowej spróbujemy odejść od sztywnego przydzielania poszczególnych realizacji do danej kategorii błędu, głównie ze względu na niewielką przydatność tego typu analizy w dydaktyce. Zamiast tego spróbujemy przyjrzeć się poszczególnym błędnym realizacjom [y] i [y:] z szerszej perspektywy, uwzględniając proces, który leży u podstaw powstania danej niepoprawnej formy, szczegółowe naruszenie substancji artykulacyjnej (zilustrowane plikami dźwiękowymi 1 do 11 na linguistische-treffen.pl/en/issues/18) oraz inne czynniki, które mogły przyczynić się do konkretnej błędnej realizacji (np. wpływ grafii lub innych języków obcych).

Jeżeli chodzi o procesy, które prowadzą do nieprawidłowej realizacji głoski, to zarejestrowane w korpusie niepoprawne realizacje [y] oraz [y:] dają się przypisać do jednego z czterech procesów. Pierwszym z nich jest zamiana poprawnej samogłoski jeden do jednego, na inną samogłoskę lub dyftong. Jest to proces zdecydowanie najczęściej występujący, obejmujący następujące niepoprawne realizacje: [y]/[y:] realizowane jako [o], [y]/[y:] realizowane jako [i] lub [i] oraz [y]/[y:] realizowane jako [ʏ], [ø] i [u:]. Drugim z procesów jest rozszerzenie samogłoski o głoskę glajdową⁴, kiedy to przed [y] realizowane jest [j]. Trzeci z procesów dotyczy tylko wydłużonego wariantu [y:], który jest modyfikowany poprzez skrócenie czasu trwania, czyli w miejscu [y:] realizowane jest [y]. Ostatni proces jest połączeniem pierwszego i drugiego, tj. mamy jednocześnie do czynienia z wymianą [y] lub [y:] na inną samogłoskę oraz dodaniem przed nią lub po niej głoski glajdowej (np. zamiast [y] realizowane było [j]+[o] lub [j]+[u]).

Poza określeniem typu procesu, który prowadzi do nieprawidłowej realizacji, możemy również dookreślić szczegółowo, w jaki sposób naruszona została substancja artykulacyjna [y] (opisana w punkcie drugim). W zgromadzonym materiale nagraniowym znajdziemy różnorodne przykłady naruszenia cech artykulacyjnych samogłoski.⁵ Co ciekawe w ramach jednego procesu może dojść do zmiany różnych cech artykulacyjnych, jak również zmiany różnej liczby takich cech, co widać w poniższej tabeli.

⁴ W języku polskim i niderlandzkim do tej kategorii głosek zaliczamy [j] oraz [w].

⁵ Uwzględniamy jedynie cechy artykulacyjne będące jednocześnie cechami dystynktywnymi w języku niderlandzkim.

Zmieniona cecha artykulacyjna	Przykład	Nr pliku dźwiękowego
dorsalność	przy zastąpieniu [y:] przez [u:]	1
wysokość	przy zastąpieniu [y] przez [ø]	2
labialność	przy zastąpieniu [y] przez [i]	3
jakość	przy zastąpieniu [y] przez [ɤ]	4
długość	przy skróceniu [y:] do [y]	5
jakość i długość	przy zastąpieniu [y:] przez [ɤ]	6
dorsalność i jakość	przy zastąpieniu [y] przez [ø]	7
dorsalność + dodanie głajdu	przy zastąpieniu [y] przez [u] i dodaniu [j]	8
labialność, jakość i długość	przy zastąpieniu [y:] przez [ɨ]	9
dorsalność, jakość i długość	przy zastąpieniu [y:] przez [ø]	10
dorsalność, jakość + dodanie głajdu	przy zastąpieniu [y] przez [ø] i dodaniu [j]	11

Tab. 3. Przykłady zmian w substancji artykulacyjnej

Analizując błędne realizacje danej głoski warto również przyjrzeć się innym czynnikom, które mogły spowodować jej nieprawidłową wymowę. Pierwszym z nich jest wpływ ortografii, który w niektórych klasyfikacjach (np. Szulc 1973) bywa uznawany za osobną kategorię błędu. Stwarza to jednak wrażenie, że trudność związana z artykulacją danej głoski leży przede wszystkim w różnicy w zapisie, podczas kiedy w rzeczywistości mamy do czynienia z dwoma jednocześnie występującymi źródłami błędnej realizacji: pierwszym na poziomie artykulacyjnym i drugim w warstwie ortograficznej. Dlatego też w przypadku, kiedy ortografia dodatkowo stymuluje powstanie błędnej realizacji w wymowie, należałoby raczej mówić o tzw. interferencji podwójnej lub podwójnie motywowanej (niem. 'Doppelinterferenz', za Prędotą 1979: 22–24).

Szczegółowa analiza zarejestrowanych w korpusie błędnych realizacji [y]⁶ pokazuje jednoznacznie, iż negatywny wpływ ortografii na wymowę tej samogłoski jest zdecydowanie niedoszacowany. Po pierwsze, możemy zaobserwować negatywny wpływ grafii języka polskiego na wymowę [y], który wynika z tego, że niderlandzkie [y] oraz polskie [ø] współdzielą grafem <u>. Prawdopodobnie dlatego zastąpienie niderlandzkiego [y] przez polskie [i] ma w korpusie znikomą frekwencję, a zastąpienie przez [ø] – bardzo wysoką. Po drugie możemy mieć również do czynienia z negatywnym oddziaływaniem ze strony innych języków obcych znanych osobie uczącej się – w tym konkretnym przypadku języka angielskiego, pod którego wpływem niderlandzki zaimek osobowy *u* (jak również dzierżawczy *uw*) na początkowym etapie nauki jest mylony z angielskim *you/u*⁷ i tak też wymawiany (jako [ju]). Wreszcie wystąpić może

⁶ Por. pliki dźwiękowe 1 do 11 na stronie linguistische-treffen.pl/en/issues/18.

⁷ *U* to skrócona wersja *you*, występująca powszechnie w nieformalnej komunikacji elektronicznej (czaty, maile, smsy).

również nieprawidłowa interpretacja reguł ortograficznych języka docelowego, która odpowiada na przykład za występujące w korpusie zastąpienie [y] przez [ʏ] (obydwie samogłoski współdzielą w niderlandzkim grafem <u>) oraz przez [ø] (zapisywane jako <eu>). W sumie w zebranych korpusie nagrań praktycznie każda odnotowana niepoprawna realizacja [y] była dodatkowo motywowana przez różnego rodzaju wpływy ortograficzne. Przewyciężenie ich oraz opanowanie relacji grafem-fonem/głoska w języku docelowym wydaje się wobec powyższego jednym z trudniejszych i ważniejszych zadań w ramach nauki wymowy danego języka obcego, zwłaszcza że tradycyjne podręczniki do nauki wymowy zawierają ćwiczenia, które prymarnie funkcjonują właśnie w formie pisemnej.⁸

Drugim ważnym czynnikiem jest poziom znajomości języka docelowego, na jakim znajduje się osoba badana. Oczywistym wydaje się, iż największej liczby i różnorodności błędnych realizacji należy spodziewać się u osób badanych na wczesnym etapie nauki, a następnie ich liczba powinna stopniowo maleć wraz z rosnącym poziomem opanowania języka. Jednak po dokładniejszym przeanalizowaniu realizacji samogłosek przez osoby będące na różnych poziomach znajomości języka niderlandzkiego, zauważyć można, że zależności między poziomem znajomości języka docelowego, a liczbą i rodzajem interferencji nie są wcale jednoznaczne. Faktycznie, w przypadku [y:] przed <r> osoby o niższym poziomie znajomości języka wykazywały ogólnie wyższy odsetek niepoprawnych realizacji, a interferencja była bardziej niestabilna. Natomiast zastąpienie [y] przez [ʊ] charakteryzowało się wysoką frekwencją niezależnie od poziomu językowego osób badanych. Zasadny wydaje się zatem postulat, aby nie traktować wszystkich samogłosek w procesie dydaktycznym w ten sam sposób, jako że część samogłosek/wariantów (w tym [y:]) wymaga szczególnej uwagi przede wszystkim na początkowym etapie nauki ze względu na niestabilne naruszanie substancji artykulacyjnej samogłoski. Jednocześnie mamy w systemie fonetycznym języka niderlandzkiego samogłoski/warianty (takiej jak [y]), w przypadku których określone błędy powtarzają się niezależnie od poziomu w podobnej liczbie, a substancja artykulacyjna naruszana jest w konkretny, powtarzający się sposób. Tego rodzaju problemom artykulacyjnym należy zatem przeciwdziałać w sposób ciągły, niezależnie od poziomu znajomości języka.

4. Wskazówki w zakresie dydaktyki wymowy

Podstawowy wariant samogłoski [y], napięty i krótki, jest problematyczny dla osób polskojęzycznych z dwóch powodów. Po pierwsze mamy do czynienia z samogłoską, w artykulacji której aktywna jest przednia część grzbietu języka, a finalna modyfikacja strumienia powietrza dokonywana jest poprzez zaokrąglenie warg – jest to kombinacja, która w systemie fonetycznym języka polskiego nie jest obecna. Konieczne jest

⁸ Podobnie sprawa ma się z prostym ćwiczeniem fonetycznym, występującym powszechnie w trakcie każdych zajęć z języka obcego, które polega na głośnym odczytaniu kilku zdań, dialogu, czy też dłuższego fragmentu tekstu.

zatem jej opanowanie. Najlepszym punktem do rozpoczęcia ćwiczeń będzie polskie [i], które zapewni odpowiednią dorsalność, wysokość, napięcie oraz długość. Rozpoczynamy od realizacji [i], a następnie stopniowo zmieniamy pozycję warg z rozciągniętej na maksymalnie zaokrągloną, uzyskując płynne przejście do [y]. Kolejny etap to naprzemienna artykulacja [i] oraz [y], po której należy jeszcze utrwalić wymowę [y] w kontekście wyrazowym. Pozytywny efekt ćwiczenia pomoże wzmocnić lusterko, które umożliwi osobie ćwiczącej obserwację położenia kącików warg, a co za tym idzie – lepszą kontrolę nad ich prawidłową pozycją.

Jednak techniczne opanowanie wymowy [y] często nie jest wystarczające ze względu na negatywny wpływ ze strony grafii języka polskiego. Widać to bardzo dobrze po najczęściej występującym błędzie w badanym korpusie, którym jest zastąpienie niderlandzkiego [y] przez [o], gdyż polskie [o] i niderlandzkie [y] wykorzystują ten sam grafem: <u>. Jest to błąd powtarzający się bez względu na poziom znajomości języka niderlandzkiego osoby uczącej się (czyli również na poziomie B1, B2 i C1). Dodatkowo na późniejszych etapach nauki, kiedy wpływ grafii języka polskiego zostaje już (częściowo) przezwyciężony, wymowa [y] często nadal nie jest prawidłowa, ponieważ zamiast [y] realizowane jest [ɤ] (prawidłowa dorsalność i pozycja warg, ale brak napięcia). Odpowiedzialny za ten błąd jest z kolei wpływ ortografii języka niderlandzkiego (niderlandzkie [y] oraz [ɤ] również współdzielą grafem <u>). Problemy z prawidłową wymową [y] stanowią zatem bardzo dobry przykład na to, że uświadomienie w trakcie nauki języka obcego istnienia nowych relacji między zapisem a wymową wymaga czasem wielu miesięcy, a nawet lat pracy.

Drugi wariant samogłoski [y], który występuje w rodzimych wyrazach niderlandzkich, czyli długie, napięte [y:] w pozycji przed <r>, generuje częściowo podobne problemy. Najczęściej występującym błędem jest zastąpienie przez [o] – ponownie pod wpływem grafii języka ojczystego. Dodatkowo występują kombinacje artykulacyjne, w których [o] łączone jest z glajdem (przy czym połączenie [j]+[o] występuje częściej, a [o]+[j] – rzadziej).⁹ Na późniejszym etapie nauki pojawia się również zastąpienie [y:] przez [ɤ]. Warunkiem wypracowania prawidłowej wymowy [y:] jest oczywiście wcześniejsze opanowanie wymowy [y]. Ćwiczenia artykulacyjne rozpocząć należy ponownie od [i], które następnie poprzez zmianę ułożenia warg przekształcamy w [y], a dopiero w drugiej kolejności poprzez wydłużenie w [y:] (np. poprzez artykulację par wyrazów jak *stuw – stuur, luw – luur, duw – duur*, itd.). Dla utrwalenia wydłużonej, napiętej wymowy można sięgnąć po pary wyrazów zawierające [i] oraz [y:] (np. *hier – huur, bier – buur, dier – duur*, itd.). Jednocześnie pracować należy nad eliminacją wpływu grafii języka ojczystego i docelowego.

W przypadku obu wariantów [y] należy się również liczyć z możliwym wpływem innych języków germańskich, z którymi osoba ucząca się miała kontakt przed lub już w trakcie nauki niderlandzkiego. Wpływ ten może dotyczyć pojedynczej głoski,

⁹ Wprowadzenie dodatkowego glajdu jest prawdopodobnie próbą naśladowania dużej ilości napięcia, która pojawia się w niderlandzkim [y:].

ale również całych kognatów, czyli słów o wspólnym pochodzeniu, tym samym lub podobnym znaczeniu i zbliżonej formie graficznej. Teoretycznie powinny one ułatwiać uczenie się języka obcego, jednak w tym przypadku przez różnice w wymowie stają się specyficznymi, fonetycznymi „fałszywymi przyjaciółmi” (np. *cultuur* – *Kultur* – *culture*, *uur* – *Uhr* – *hour*, *kuur* – *Kur* – *cure*, itd.)

5. Wnioski

Analiza ilościowa i jakościowa pokazały, że oba warianty zaokrąglonego predorsalnego [y] faktycznie należą do głosek, których poprawna artykulacja przysparza osobom polskojęzycznym uczącym się języka niderlandzkiego wielu problemów. Prymarnym ich źródłem jest oczywiście brak samogłoski o takich cechach artykulacyjnych w systemie fonetycznym języka polskiego, co skutkuje zastąpieniem jej inną samogłoską (najczęściej [o], sporadycznie również [i] czy [i]). Czasem jednak zmiana artykulacyjna idzie jeszcze dalej, przez co oprócz zastąpienia [y] czy [y:] inną samogłoską (przez wszystkim [o]) pojawia się jeszcze dodatkowy glajd.

Jednak wpływ na niepoprawną realizację tej samogłoski mają również inne czynniki. Istotne jest m.in. powiązanie występujących nieprawidłowych realizacji [y] z poziomem znajomości języka docelowego, jako że część błędnych form pojawia się przede wszystkim na wstępnym etapie, a inne zostają w wymowie osoby uczącej się na miesiące, a nawet lata. Jednak najistotniejszym z dodatkowych czynników wydaje się być wpływ ze strony ortografii, przede wszystkim języka ojczystego (wysoka frekwencja realizacji [o]), ale również języka docelowego (zastąpienie [y] przez [ɤ] czy [ø]), a nawet innych języków germańskich (realizowanie [y] jako [ju] pod wpływem języka angielskiego). Dlatego też wypracowanie prawidłowych skojarzeń do relacji grafia-wymowa jest równie ważnym elementem procesu dydaktycznego, co opanowanie [y] od czysto artykulacyjnej strony.

Ważnym czynnikiem, który nie został ujęty w powyższej analizie, jest wpływ kompetencji audytywnych na artykulację [y]. Audycja niderlandzkich samogłosek przez Polaków nie była do tej pory systematycznie badana, nieliczne są również badania dotyczące języka niemieckiego, na podstawie których ewentualnie można byłoby postawić wstępne tezy (Hentschel 1982 i 1986). Kolejnym logicznym krokiem byłoby zatem uzupełnienie tej luki badawczej, co pozwoliłoby uzyskać jeszcze szerszy obraz problemu, jak również udoskonalić proces dydaktyczny.

Wykaz literatury

- BAELEN Melanie. „Stemassimilatie in de tussentaal van Franstalige leerders van het Nederlands.” *Nederlands in het perspectief van uitspraakverwerving en contrastieve taalkunde* (= *Lage Landen Studies* 2). Red. Bart Defrancq, Philippe Hiligsmann, Laurent Rasier i Vincent van Heuven. Gent: Academia Press, 2011, 25–43. Print

- CZERWONKA, Zuzanna. „Die prädorsal-gerundeten niederländischen Vokale als Ausspracheproblem für polnische und deutsche Studierende der Niederlandistik – eine Signaluntersuchung.” *Motoren der heutigen germanistischen Linguistik: Akten der 22. internationalen Linguistenkonferenz, Karpacz 10–12.10.2011*. Red. Edyta Błachut i Adam Gołębiowski. Wrocław, Dresden: Atut/Neisse Verlag, 2012, 27–37. Print.
- CZERWONKA, Zuzanna. „Nederlandse geronde voorklinkers als fonetisch probleem voor Poolse ed Duitse modedertaalsprekers – een theoretisch en praktisch overzicht.” *Neerlandica Wratislaviensia* 21 (2012): 45–59. Print.
- CZERWONKA, Zuzanna. „Deutsch als Brückensprache beim Erlernen der niederländischen Aussprache durch polnische Muttersprachler – Beispielfall prädorsale gerundete Vokale.” *Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen* (2012): 167–177. Print.
- CZERWONKA-WAJDA, Zuzanna. „Die graphemisch-perzeptive Interferenz aus dem Deutschen (als L1 oder L2) als Problem beim Ausspracheerwerb im Niederländischen.” *Studia Translatorica* 7 (2016): 211–219. Print.
- GREISBACH, Reinhold. *Experimentelle Testmethodik in Phonetik und Phonologie*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2001. Print.
- HENTSCHEL, Gerd. *Die Perzeption der vorderen, labialen Vokale des Deutschen durch Native-Speaker des Polnischen*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 1982. Print.
- HENTSCHEL, Gerd. *Vokalperzeption und Natürliche Phonologie. Eine kontrastive Untersuchung zum Deutschen und Polnischen*. München: Otto Sagner, 1986. Print.
- LADEFOGED, Peter. *Phonetic Data Analysis: An Introduction to Fieldwork and Instrumental Techniques*. Malden, MA: Blackwell, 2003. Print.
- MOULTON, William G. „Towards a Classification of Pronunciation Errors.” *The Modern Language Journal* 46 (1962): 101–108. Print.
- PRĘDOTA, Stanisław. *Die polnisch-deutsche Interferenz im Bereich der Aussprache*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1979. Print.
- SZULC, Aleksander. „Die Haupttypen der phonischen Interferenz.” *Zeitschrift für Phonetik und Kommunikationsforschung* 26 (1973): 111–119. Print.
- TESCH, Gerd. *Linguale Interferenz: theoretische, terminologische und methodologische Grundfragen zu ihrer Erforschung*. Tübingen: Narr, 1978. Print.
- TWOREK, Artur. *Einführung in die deutsch-polnische vergleichende Phonetik*. Dresden, Wrocław: Neisse Verlag, 2012. Print.
- WEINREICH, Uriel. *Languages in Contact*. The Hague: Mouton, 1953. Print.

ZITIERNACHWEIS:

- CZERWONKA-WAJDA, Zuzanna. „Wymowa predorsalnej zaokrąglonej samogłoski [y] w języku niderlandzkim przez osoby polskojęzyczne – teoria, praktyka, dydaktyka”, *Linguistische Treffen in Wrocław* 18, 2020 (II): 375–385. DOI: <https://doi.org/10.23817/lingtreff.18-27>.